

Simonszand: belangrijke hoogwatervluchtplaats voor vogels, verdwenen in zee

Overtijgende Bonte Strandlopers en een enkele Drieteenstrandloper op het ebschild aan de Noordzijkant van Simonszand op 12 september 2006 (foto: Hans Hut). *Roosting Dunlins and some Sanderlings on the North Sea side of Simonszand on 12 September 2006.*

Tussen Schiermonnikoog en Rottumerplaat lag het onbewoonde zandplatencomplex Simonszand. Het fungeerde decennialang als belangrijke hoogwatervluchtplaats (hvp) voor vogels. Simonszand is door natuurlijke dynamiek dermate geslonken dat het ver voor hoogwater al onder water staat en er geen vogels meer rusten. Vanaf 1963 tot aan de ondergang in 2022 zijn hier 142 hvp-tellingen uitgevoerd. Dit artikel geeft een overzicht van de telresultaten van een hvp die niet meer is. Tijdens 34 van deze tellingen bleken meer dan 20 000 vogels te pleisteren op Simonszand. Van acht vogelsoorten verbleef herhaaldelijk meer dan 1% van de flyway-populatie er.

Vasco van der Boon & Jip Louwe Kooijmans

Het gebeurt zelden dat zo'n belangrijk gebied voor vogels als Simonszand Gr verdwijnt zonder direct menselijk ingrijpen. Het verdwijnen van het zandplatencomplex is onderdeel van de natuurlijke dynamiek van de Waddenzee. Simonszand was eigendom van de Staat. Het lag tussen Schiermonnikoog en Rottumerplaat op een plek waar vanaf de 16^e tot de 18^e eeuw het bewoonde eiland 'Bosch' lag. Bij de Allerheiligenvloed van 1570 verdween Bosch grotendeels in zee. Het restant was onbewoonbaar. De Kerstvloed van 1717 verzwolg het laatste overblijfsel van Bosch. In de loop van de 19^e eeuw slibde daar weer een supratidale zone aan die vanaf 1848 met gemiddeld hoogwater droog bleef (van der Velde 1995). Er ontstond een wantij dat Simonszand verbond met de Groninger kust. Onder invloed van de twee getijdestromen waar Simonszand tussen lag, de Eilanderbalg en de Lauwers/Spruit, bleef de zandplaat van vorm veranderen.

Aan de Noordzeekant groeide Simonszand eind 20^e eeuw uit met een rif, of 'ebschild'. Tussen dit rif en Simonszand ontstond een slijkige lagune met veel schelpdieren. Rond

Martijn de Jonge

Een deel van de vogeltelploeg op 15 november 2008 met hoogwater op Simonszand. *Part of the bird counting team on November 15, 2008 at high tide at Simonszand.*

Martijn de Jonge

Een lid van de vogeltelploeg beklimt op 15 november 2008 met laagwater de onbedoeld op Simonszand vastgelopen boot. *A member of the bird counting team climbs onto the accidentally grounded boat at Simonszand on November 15, 2008.*

de millenniumwisseling bereikte Simonszand een nieuw hoogtepunt in haar natuurlijke cyclische successie. Met hoogwater was Simonszand inclusief rif naar schatting een kleine 6 km² groot. Er vond embryonale duinvorming plaats. De duintjes groeiden uit tot zo'n anderhalve meter boven NAP. Leidende plantensoort bij deze zandophopen was Biestarwegras *Elymus farctus*. De natuurlijke processen konden hun gang gaan. Op Simonszand werd, in tegenstelling tot veel andere eilanden en zandplaten in het waddengebied, geen kustverdediging opgetrokken, geen zand gesuppleerd en er werd niet geprobeerd de kustlijn vast te leggen met een stuifdijk of rijsdam.

Doordat de oostpunt van Schiermonnikoog tussen 1989 en 2020 met 3.4 km oostwaarts opschoof, werd ook het 10 m diepe zeegat Eilanderbalg aan de oostkant van Schiermonnikoog verder naar het oosten gedrukt. Het geulencomplex Spruit en Lauwers, ten oosten van Simonszand, verschoof minder snel oostwaarts (Elias & Cleveringa 2021). Hierdoor bewoog ook Simonszand minder snel naar het oosten dan Schiermonnikoog en de Eilanderbalg. De oostwaartse aanwas van Schiermonnikoog drukte de Eilanderbalg over Simonszand en het wantij ten zuiden ervan. Zo erodeerde tientallen en later honderden meters per jaar van het wantij. Op 14 januari 2012 leidde deze erosie tot een doorbraak van het wantij tussen Simonszand en het Groninger vasteland (Kwant 2012). Vervolgens bleek in mei 2017 dat het oorspronkelijke Simonszand in de golven was verdwenen.

Van het zandplatencomplex was alleen nog een stuk van het ebschild over. Van die eveneens snel in omvang krimpende zandplaat bleek in november 2022 zo weinig meer over dat het uren voor hoogwater al onder water liep en er geen vogels meer bleven pleisteren. Daarmee kwam ook een einde aan een lange reeks hoogwatervluchtplaatstellingen (hvp-tellingen) van die vogels, waarover we in dit artikel uitweiden. Een rapportage over de hvp-tellingen op Simonszand met soortbespreking van alle waargenomen soorten (van der Boon & Louwe Kooijmans 2025) vormt de basis voor dit artikel.

METHODE

De tellingen op Simonszand vonden plaats in het kader van het Meetnet Watervogels, onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Dit werd aanvankelijk gecoördineerd door het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (RIN), maar sinds telseizoen 1992/93 is de coördinatie van deze tellingen in handen van Sovon Vogelonderzoek Nederland. De tellingen op Simonszand werden zoveel mogelijk volgens een vaste methodiek uitgevoerd, zoals vastgelegd in Hornman *et al.* (2012). Die standaardisering maakt het mogelijk aantalsveranderingen vast te leggen en ontwikkelingen te signaleren. Deze aanpak legt niet alleen de aanwezigheid maar ook de afwezigheid van watervogels vast. Telseizoenen lopen vanaf 1 juli tot aan 30 juni van het daaropvolgende jaar.

Hvp-tellingen in de Waddenzee

In de Nederlandse Waddenzee, en dus ook op Simonszand, worden in ieder telseizoen op vier vaste momenten integrale tellingen gehouden, namelijk in september, november, januari en mei, met daarnaast één (in uitzonderlijke gevallen twee) telling(en) in wisselende resterende maanden om het beeld jaarrond te completeren. De methodiek is sinds de eerste watervogeltellingen onveranderd gebleven. De standaard manier om hvp's te tellen houdt in dat steeds zo dicht mogelijk rond het tijdstip van hoogwater geteld wordt en dat alleen pleisterende vogels meetellen. Overvliegende vogels die van buiten het telgebied komen en er niet neerstrijken, worden niet meegeteld. Boven het telgebied rondvliegende en foeragerende sterns tellen wel mee. Vanaf telseizoen 1995/96 zijn ook 14 landvogelsoorten aan de vaste tellijst toegevoegd.

Telomstandigheden op Simonszand

Simonszand was moeilijk toegankelijk en er bestond geen vaste bootverbinding. Tot de doorbraak van het wantij in januari 2012 was Simonszand vanaf het vasteland met laagwater wel voor wadlopers bereikbaar. Die tocht vergde

ruwweg drie uur lopen voor een enkele reis. Voor vogeltellers was dit geen optie omdat zij met hoogwater ter plekke moesten zijn. Daarom werden de vogeltellers met een speciaal daarvoor heen en weer varende boot naar Simonszand gebracht. Er waren altijd twee of meer waarnemers per hvp-telling actief op Simonszand. De tellingen werden vrijwel altijd verricht vanaf de grond. Alleen als het niet anders kon, werd vanaf de boot geteld. Bij windkracht zeven of meer, dreigend onweer, stormvloed of – in toenemende mate na de doorbraak van het wantij in 2012 – als het eiland volledig onder zou lopen, zijn de hvp-tellingen op Simonszand afgelast op gezag van de schipper. Vanaf 1996 gold dit voor 17 (13%) van de 134 geplande tellingen. Dit tekent de moeilijke bereikbaarheid van het afgelegen Simonszand. In de praktijk begon op Simonszand de telling van de hoogwatervluchtplaats een uur voor hoogwater en ging de telling door tot een uur na hoogwater. Door weersomstandigheden of logistieke redenen was deze telperiode een enkele maal opgerekt tot een start anderhalf uur tot maximaal twee uur voor hoogwater. De laatste tien jaar van de tellingen, na de doorbraak van het wantij in januari 2012, werd tot aan het hoogwatertijdstip geteld omdat de boot om logistieke redenen uiterlijk op dat tijdstip weg moest varen van Simonszand om binnen één tij terug te kunnen keren naar de thuishaven Noordpolderzijl of Lauwersoog.

Aanvullende waarnemingen

Conform de telhandleiding (Hornman *et al.* 2012) werden overvliegende vogels en waarnemingen buiten de officiële hvp-tellingen vóór 1996 niet voor Simonszand genoteerd. Vanaf 1996 werden zulke waarnemingen buiten de hvp-telling apart genoteerd. Dat leverde aanvullende waarnemingen op omdat de vogeltellers vaak langer dan alleen de feitelijke telling op Simonszand aanwezig waren. Buiten de bezoeken voor de hvp-tellingen werd Simonszand niet alleen bezocht door de beheerders en vogeltellers, maar ook door recreanten, zoals wadlopers. Dit zorgde voor tal van losse waarnemingen en twee aanvullende hvp-tellingen eind 20^e eeuw. Er waren ook historische waarnemingen, gepubliceerd in natuurtijdschriften, persoonlijke mededelingen over waarnemingen en enkele waarnemingen die vogelaars hadden ingevoerd op Waarneming.nl. Deze losse waarnemingen zijn wel verwerkt in een soortenlijst voor Simonszand (van der Boon & Louwe Kooijmans 2025) maar niet meegenomen in de berekeningen voor de figuren of de status van de waargenomen vogelsoorten omdat deze losse waarnemingen niet gestandaardiseerd zijn verzameld.

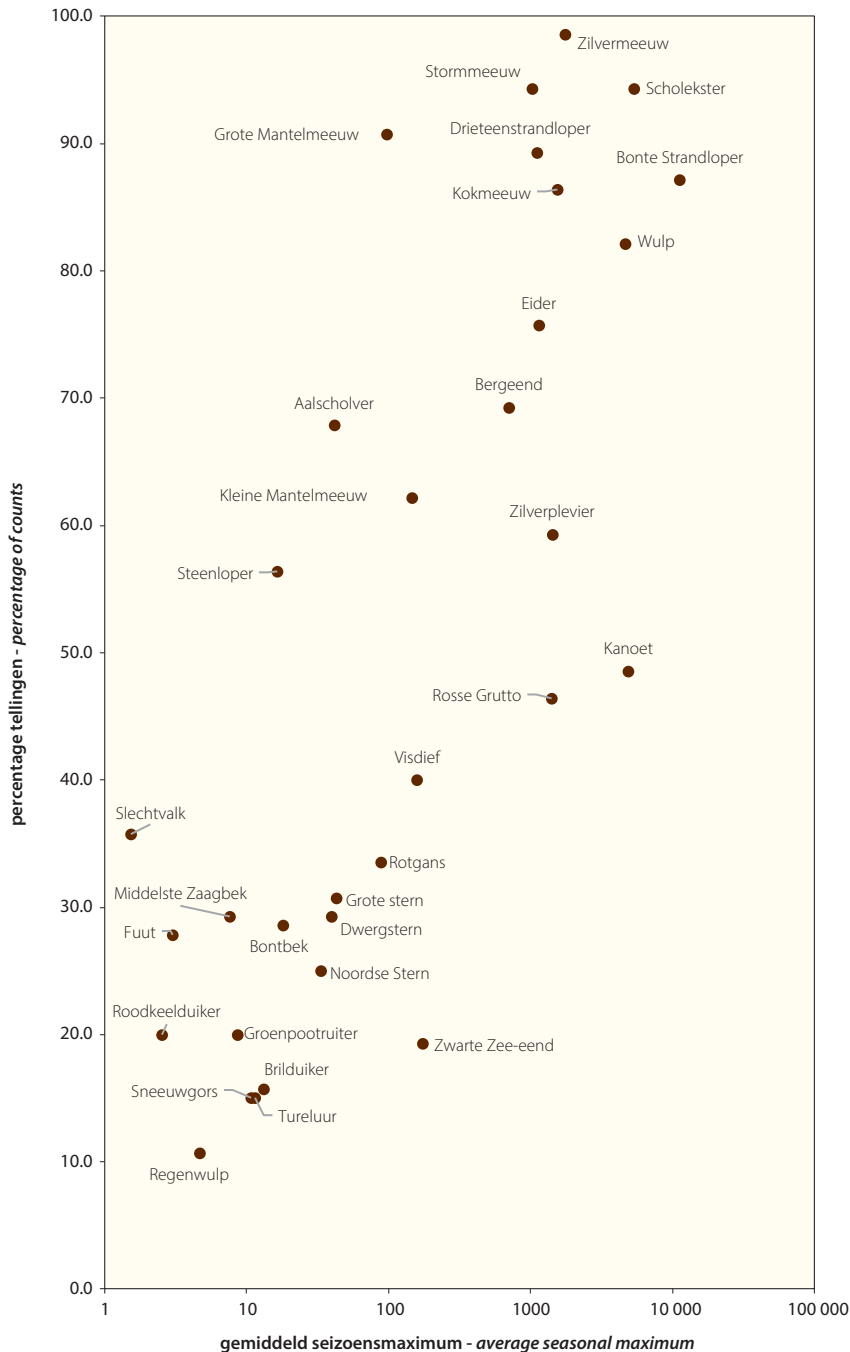
Ramsar

In 1971 werd het Verdrag van Ramsar gesloten, beter bekend als de Ramsar Conventie. Dit verdrag was de eerste aanzet om de vogels in waterrijke gebieden (zogeneten *wetlands*) van internationale betekenis te beschermen. De con-

ventie verplicht regeringen de gebieden te beschermen en het belang van de natuur in de gebieden zwaarder te laten wegen dan menselijke belangen. Ten aanzien van vogels in een gebied bestaan negen criteria. Hiervan waren twee kwantitatieve criteria van toepassing op Simonszand: het gebied moet tenminste 20 000 watervogels herbergen, of minstens één procent van de populatie van typische *wetland*-soorten herbergen.

Dataverwerking

Alle tellingen zijn in het veld genoteerd op papier en naderhand ingevoerd in de database van Sovon. Voor de gehele Waddenzee geldt dat ondanks de grote inzet van vrijwilligers het niet altijd lukte om alle telgebieden volledig te tellen. Daarom heeft Sovon samen met het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) een procedure ontwikkeld om ontbrekende maandelijkse tellingen via een eenduidige systematiek bij te schatten, de zogeheten *impute*. De door Sovon

Figuur 1. Relatie tussen het aandeel van de tellingen dat een soort werd waargenomen en het gemiddelde seizoensmaximum, voor 32 vogelsoorten die bij 10% of meer van de hvp-tellingen op Simonszand werden waargenomen. *Relationship between the proportion of counts a species was observed and the average seasonal maximum count for 32 bird species that were recorded during at least 10% or of the high tide roost counts at Simonszand. English and/or Latin names of most of these species can be found in Tab. 1 and 2, and Fig. 3-5.*

uitgevoerde procedure van *imputing* houdt rekening met de verhouding tussen de gemiddelde aantallen in (a) het telgebied en vergelijkbare gebieden (in dezelfde regio), (b) de ontbrekende maand en de overige maanden, en (c) het ontbrekende jaar en de overige jaren in de reeks. De bewerking wordt uitgevoerd met het software pakket U-index (Bell 1995). Deze werkwijze blijkt in het algemeen goede schattingen op te leveren (Soldaat *et al.* 2004), maar kunnen uiteraard echte tellingen nooit helemaal vervangen. De in dit artikel gepresenteerde getallen van Simonszand zijn uitsluitend gebaseerd op daadwerkelijk uitgevoerde tellingen.

De seizoenspatronen per soort zijn verkregen door de aantallen van de soort van alle tellingen uit de desbetreffende maand bij elkaar op te tellen en te delen door het aantal tellingen waarbij de soort in die maand werd waargenomen. Het gaat voor Simonszand dus om een geteld gemiddelde en bij de Waddenzee om een berekend gemiddelde. Met het seizoensmaximum van een soort wordt bedoeld: het hoogste aantal dat van een soort geteld is tijdens een hvp-telling binnen een telseizoen.

RESULTATEN

Tellingen

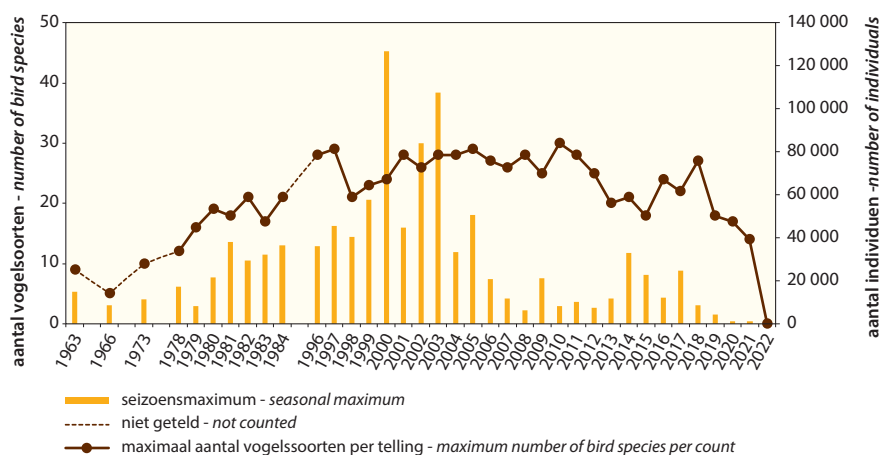
Op Simonszand werden 142 hvp-tellingen gedaan. De eerste telling was in augustus 1963 en daarna weer in december 1966. In telseizoen 1973/74 is voor het eerst binnen één telseizoen geteld in zowel het najaar (september 1973) als in het voorjaar (mei 1974). Na deze historische tellingen is op Simonszand geteld in twee periodes van aaneengesloten telseizoenen. Vanaf telseizoen 1978/79 tot en met november 1984 en vanaf telseizoen 1996/97 tot en met november 2022. Vanaf telseizoen 1992/93 ging de coördinatie van het Meetnet Watervogels over naar Sovon en zijn de lacunes in de monitoring van de Waddenzee opgevuld. Tussen oktober 1978 en november 1984 zijn 21 hvp-tellingen en tussen

augustus 1996 en november 2022 zijn 117 hvp-tellingen op Simonszand verricht. Per telseizoen werd minimaal één telling en werden maximaal zes tellingen verricht. Twee tellingen eindigden als nultelling. Dit was in januari 2007 en tijdens de laatste telling in november 2022.

Vogelsoorten

Tijdens de 142 officiële hvp-tellingen op Simonszand werden 101 verschillende vogelsoorten geteld. Naast de resultaten van de hvp-tellingen werd de soortenlijst aangevuld met losse waarnemingen. Dat bracht het totaal op 149 verschillende vogelsoorten die op Simonszand werden waargenomen. De meeste soorten werden maar enkele malen of zelfs éénmalig waargenomen. Het afgelegen en kale Simonszand kende een kleine vaste vogelgemeenschap. Slechts 32 vogelsoorten werden bij 10% of meer van de tellingen waargenomen (figuur 1). Van alle soorten werd de Zilvermeeuw *Larus argentatus* het vaakst waargenomen (99% van alle hvp-tellingen) en werden van de Bonte Strandloper de grootste aantallen waargenomen (gemiddeld seizoensmaximum 11 266 individuen).

Al deze vogelsoorten waren nooit tegelijkertijd op Simonszand aanwezig. Verschillende soorten maakten verschillend gebruik van het gebied. De samenstelling van de vogelgemeenschap veranderde in de loop van het telseizoen. Het aantal vogelsoorten was het laagst in juni en in december/januari. Het aantal verschillende vogelsoorten was het grootst in mei (tijdens de voorjaars trek) en van juli tot en met september (de najaars trek). Gemiddeld over alle tellingen ging het om 17 soorten per telling. De soortendiversiteit van de overrijende vogels nam vanaf de jaren zestig en zeventig toe op Simonszand. Vanaf een dieptepunt van slechts 3 getelde soorten bij een hvp-telling in mei 1974 steeg dat tot een maximum van 30 soorten tijdens de telling in mei 2011. Tussen augustus 1996 en augustus 2018 waren er 23 hvp-tellingen met 25 of meer verschillende vogelsoorten (figuur 2).

Figuur 2. Het grootste aantal soorten en het hoogste aantal individuen per telling binnen één telseizoen. 1979 staat voor telseizoen 1979/80. Een telseizoen loopt van juli tot juni in het volgende jaar. Telseizoenen waarin geen tellingen zijn gedaan, staan niet in de grafiek. The highest number of bird species and the highest number of individuals per count per season. 1979 stands for the 1979/80 counting season. A season runs from July in the starting year to June of the following year. Seasons in which no counts were conducted are not shown in the graph.

Vogelaantallen

Tijdens de hvp-tellingen op Simonszand werden gemiddeld 13 667 individuen geteld. Het gemiddeld seizoenmaximum – het hoogste aantal per telling binnen een telseizoen – bedroeg 28 379 individuen. Het hoogste aantal overtuigende vogels tijdens een hvp-telling werd augustus 2000 waargenomen: 126 852 individuen. Nog een tweede keer rustten er meer dan 100 000 vogels tegelijk op Simonszand tijdens een hvp-telling: 107 741 in september 2003 (figuur 2).

Het aantal vogels correspondeerde ruwweg met de omvang van Simonszand. Naarmate Simonszand kleiner werd, nam het aantal vogels op de hvp af (figuur 2). De variatie aan vogelsoorten leed minder onder de erosie. Gemiddeld werden 17 verschillende vogelsoorten per telling waargenomen en 32 verschillende vogelsoorten per telseizoen, met een maximum van 43 soorten in telseizoen 2010/11. Pas in seizoen 2018/19, toen de aftakeling van Simonszand al in volle gang was, zakte het aantal waargenomen vogelsoorten definitief onder het gemiddelde van 17 soorten per telling. September 2021 werden tijdens de hvp-telling nog 17 verschillende vogelsoorten geteld, terwijl het totaal aantal individuen al niet meer boven de 1000 uitkwam.

Ramsar

Als pleisterplaats voor watervogels voldeed Simonszand met regelmaat aan de twee kwantitatieve Ramsar-criteria voor een internationaal belangrijk vogelgebied en droeg hiermee in belangrijke mate bij aan de beschermde status van de Waddenzee. Het gemiddelde seizoenmaximum van 28 379 individuen was duidelijk boven de Ramsar-norm van minimaal 20 000 vogels. Bij 34 tellingen werden 20 000 of meer vogels geteld. De laatste keer dat deze drempel werd overschreden was in september 2017. Van acht vogelsoorten verbleef meermaals minstens 1% van de *flyway*-populatie – een ander Ramsar-criterium – op Simonszand. In volgorde van frequentie ging het om: Scholekster, Bonte Strandloper, Drieteenstrandloper, Kanoet, Zilverplevier, Wulp, Rosse Grutto en Bergeend; tabel 1).

Seizoensmaxima

Voor veel vogelsoorten liep de trend van het getelde aantal op Simonszand parallel met de toe- en afname van deze soort in de Nederlandse Waddenzee, maar meer nog met de gesteldheid van Simonszand. De aantalsontwikkelingen verliepen soms geleidelijk, maar bij sommige vogelsoorten is de lange termijntrend niet geleidelijk en is het verschil tussen de periode 1978-84 en de periode 1996–2022 enorm groot. Deze verschillende trends illustreren we aan de hand van de seizoenmaxima van vier soorten: Bonte Strandloper, Drieteenstrandloper, Bergeend en Zilvermeeuw (figuur 3).

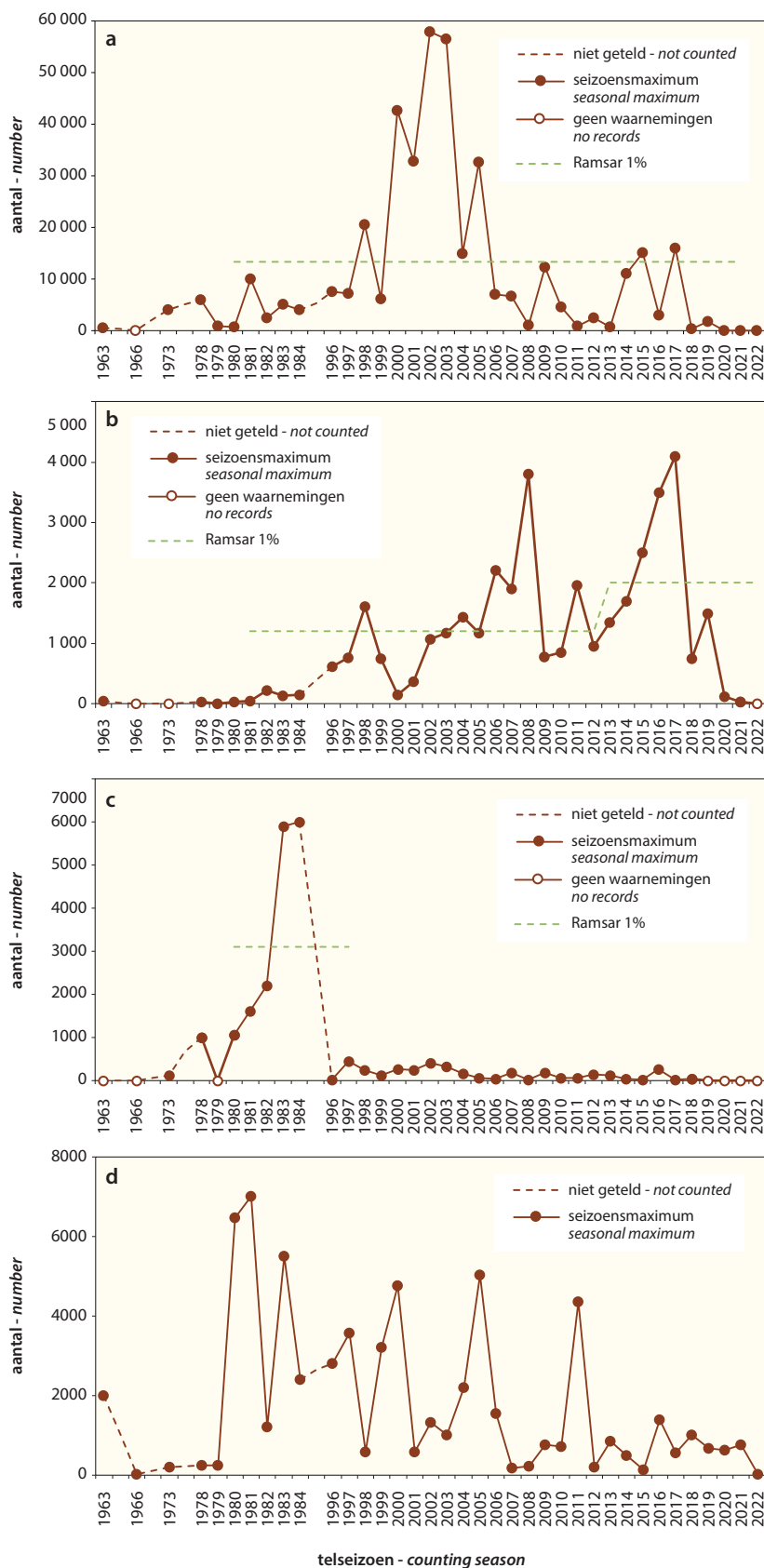
De Bonte Strandloper werd op Simonszand waargenomen in op één na alle telseizoenen. Het was ook de vogelsoort waarvan het hoogste aantal individuen tijdens een hvp-telling op Simonszand werd geteld. Het gemiddeld seizoenmaximum (het gemiddelde van alle seizoenmaxima) van de Bonte Strandloper was 11 266. Hiermee was het de enige soort waarvan het gemiddeld seizoenmaximum boven de 10 000 individuen lag. In 12 telseizoenen was het maximum 10 000 of hoger met tweemaal meer dan 50 000 individuen (57 800 in september 2002 en 56 500 in september 2003). Het aantal Bonte Strandlopers was het grootst in de periode dat Simonszand op zijn grootst was (figuur 3a).

Terwijl het krimpende en zandiger wordende Simonszand voor veel vogelsoorten steeds minder aantrekkingskracht had als pleisterplaats was het tegenovergestelde zichtbaar voor de Drieteenstrandloper (figuur 3b). Bovendien nam de wereldpopulatie van Drieteenstrandloper in aantal toe. Deze toename was zodanig dat het Ramsar 1%-norm naar boven werd bijgesteld.

Bergeendaantallen op Simonszand tonen een enorm verschil tussen de periode 1978-84 en de periode 1996-2022. In de eerste periode lag het gemiddeld seizoenmaximum rond 2500 Bergeenden en in de tweede periode nog maar rond de 145. In de periode 1978-84 waren acht tellingen met 1000 of meer Bergeenden. Zeven van deze tellingen waren in de maanden juli tot en met november. In het telseizoen 1979/80 zijn geen tellingen geweest in de maanden juli-november, waarschijnlijk daardoor is het seizoenmaximum nul (figuur

Tabel 1. Vogelsoorten die voldeden aan de Ramsar 1%-norm tijdens hvp-tellingen op Simonszand. *Bird species that complied the Ramsar 1%-criterion.*

soort <i>species</i>	aantal telseizoenen <i>number of survey seasons</i>	aantal tellingen <i>number of counts</i>	eerste <i>first</i>	laatste <i>last</i>
Scholekster <i>Haematopus ostralegus</i>	10	15	1980/81	2002/03
Bonte Strandloper <i>Calidris alpina</i>	9	13	1998/99	2017/18
Drieteenstrandloper <i>Calidris alba</i>	9	9	1998/99	2017/18
Kanoet <i>Calidris canutus</i>	8	9	1996/97	2004/05
Zilverplevier <i>Pluvialis squatarola</i>	5	6	1982/83	2006/07
Wulp <i>Numenius arquata</i>	3	3	2003/04	2016/17
Rosse Grutto <i>Limosa lapponica</i>	2	2	1997/98	2003/04
Bergeend <i>Tadorna tadorna</i>	2	2	1983/84	1984/85

Figuur 3. Seizoensmaximum (het hoogste getelde exemplaren tijdens één telling binnen een telseizoen) van (a) Bonte Strandloper, (b) Drieteenstrandloper, (c) Bergeend en (d) Zilvermeeuw op Simonszand gebaseerd op de hyp-tellingen die onderdeel waren van de integrale tellingen in de gehele Nederlandse Waddenzee. Een groene stippellijn geeft het Ramsar 1%-criterium weer. *Seasonal maximum (the highest count within a season) for (a) Dunlin, (b) Sanderling, (c) Common Shelduck, and (d) Herring Gull at Simonszand, based on counts that were part of a complete Dutch Wadden Sea survey. A green dotted line represents the Ramsar 1%-criterion.*

3c). Berekend over alle tellingen in de periode 1978-84 verbleef tussen juli en november gemiddeld 5% van de Bergeenden in de Nederlandse Waddenzee op Simonszand. Het ging waarschijnlijk deels om groepen ruiende vogels, die rust vonden op en rond de slecht bereikbare zandplaat.

De Zilvermeeuw werd van alle vogelsoorten het vaakst waargenomen tijdens de hvp-tellingen op Simonszand. Samen met de Scholekster is de Zilvermeeuw de enige soort die in alle telseizoenen is waargenomen. In de gehele periode 1963-2022 ontbrak de Zilvermeeuw bij slechts vier tellingen. Het seizoensmaximum werd geleidelijk steeds lager, geheel in lijn met de landelijke afname van de soort (figuur 3d).

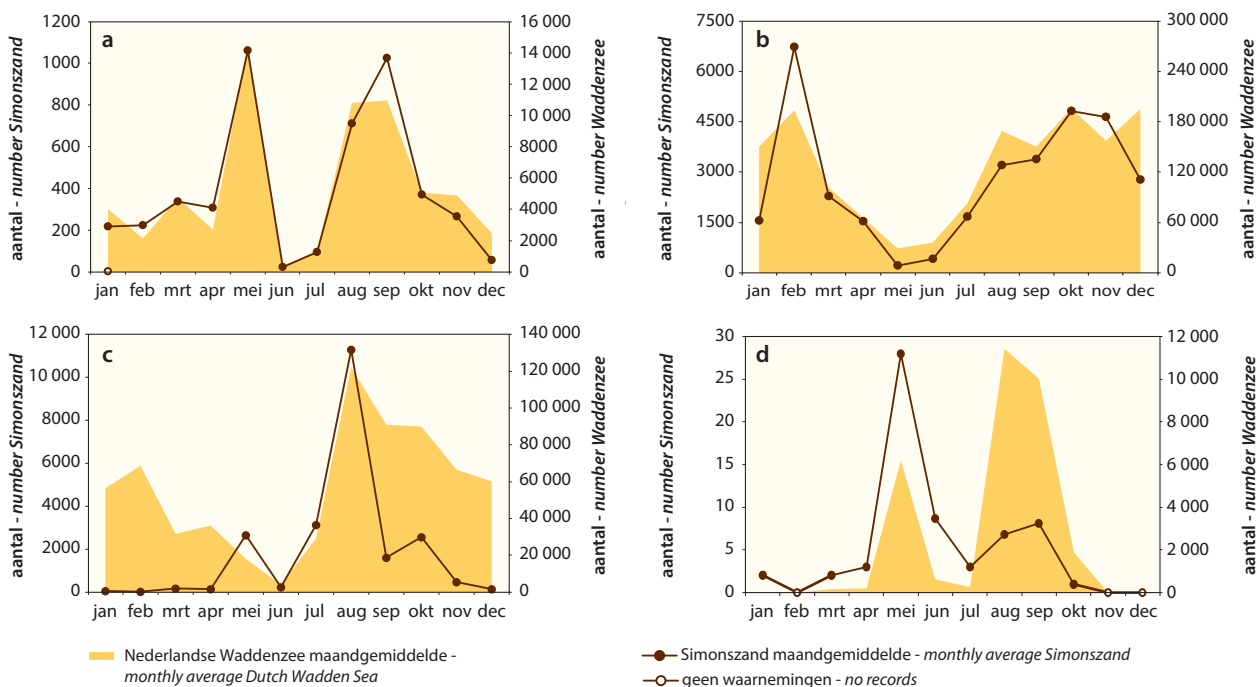
Seizoenspatroon

Omdat de tellingen op Simonszand onderdeel waren van de integrale tellingen van de Nederlandse Waddenzee, laten de resultaten van Simonszand zich goed vergelijken met die van de Waddenzee. Voor veel vogelsoorten verliep het voorkomen op Simonszand volgens een vast seizoenspatroon. De getelde aantallen op Simonszand liepen vaak parallel met de seizoensgebonden toe- en afname van deze soort in de hele Nederlandse Waddenzee, maar was op Simonszand soms juist opvallend anders dan in de rest van de Waddenzee. Dit illustreren we aan de hand van vier soorten: Drieteenstrandloper, Scholekster, Kanoet en Bontbekplevier (figuur 4).

Van de Drieteenstrandloper kwam het seizoenspatroon op Simonszand sterk overeen met dat van de gehele Nederlandse Waddenzee. De getelde aantallen piekten tijdens de voor- en najaarstrekk (maandgemiddelde 1061 in mei en 1027 in september). In de winter waren de aantallen lager en in juni ontbrak de soort vrijwel (maandgemiddelde 23) (figuur 4a). Gezien het aandeel dat Simonszand bijdroeg aan het geheel, was dit ook niet verwonderlijk. Bij 9 tellingen was meer dan 20% van alle Drieteenstrandlopers in de Nederlandse Waddenzee op Simonszand aanwezig, dit liep op tot maximaal 33% in mei 2009.

Ook van de Scholekster kwam het seizoenspatroon op Simonszand sterk overeen met het voorkomen van de Scholekster in de gehele Nederlandse Waddenzee. De getelde aantallen waren het hoogst in de maand februari (maandgemiddelde 6730 ex). Het aantal Scholeksters daalde snel in maart en april en was het laagst in mei (maandgemiddelde 219). Vanaf juni namen de aantallen weer toe tot een piek in oktober (maandgemiddelde 4825 ex). In de wintermaanden december en januari was het aantal Scholeksters opvallend laag (figuur 4b).

Van de Kanoet toonde het seizoensvoorkomen een opvallende afwijking vergeleken met de rest van de Waddenzee. De getelde aantallen kenden weliswaar een vergelijkbare piek tijdens de najaarstrekk, vooral in augustus (maandge-

Figuur 4. Seizoenspatroon in het voorkomen van (a) Drieteenstrandloper, (b) Scholekster, (c) Kanoet en (d) Bontbekplevier op Simonszand, in vergelijking met het voorkomen in de gehele Nederlandse Waddenzee gebaseerd op hvp-tellingen in het kader van integrale tellingen in de Waddenzee. *Patterns in seasonal occurrence of Sanderling (a), Eurasian Oystercatcher (b), Red Knot (c) and Common Ringed Plover (d) on Simonszand, compared to the seasonal occurrence in the entire Dutch Wadden Sea based on high tide roost counts of the complete Dutch Wadden Sea survey.*

middele 11 285) maar in de winter werden vrijwel geen Kanoeten op het oostelijk gelegen Simonszand geteld (figuur 4c). In de loop van de herfst verplaatsten Kanoeten zich meer naar de westelijke Waddenzee. Dit wordt o.a. verklaard vanuit het feit dat de westelijke Waddenzee een iets milder klimaat kent (Spaans *et al.* 2009). Tijdens 11 hyp-tellingen verbleef meer dan 10% van de in de Nederlandse Waddenzee aanwezige Kanoeten op Simonszand.

Ook bij de Bontbekplevier verschilde het seizoenspatroon op Simonszand opvallend van de rest van de Nederlandse Waddenzee. De aantallen in de Waddenzee vertoonden een piek tijdens de voorjaars trek in mei en een tweemaal hogere piek tijdens de najaars trek in augustus en september. Maar van een najaarspiek van Bontbekplevier was op Simonszand amper sprake. Van seizoen 1996/97 tot en met 2014/15 waren de getelde aantallen in mei altijd hoger dan in de andere maanden van het jaar (figuur 4d).

Aanwezigheid en aantal

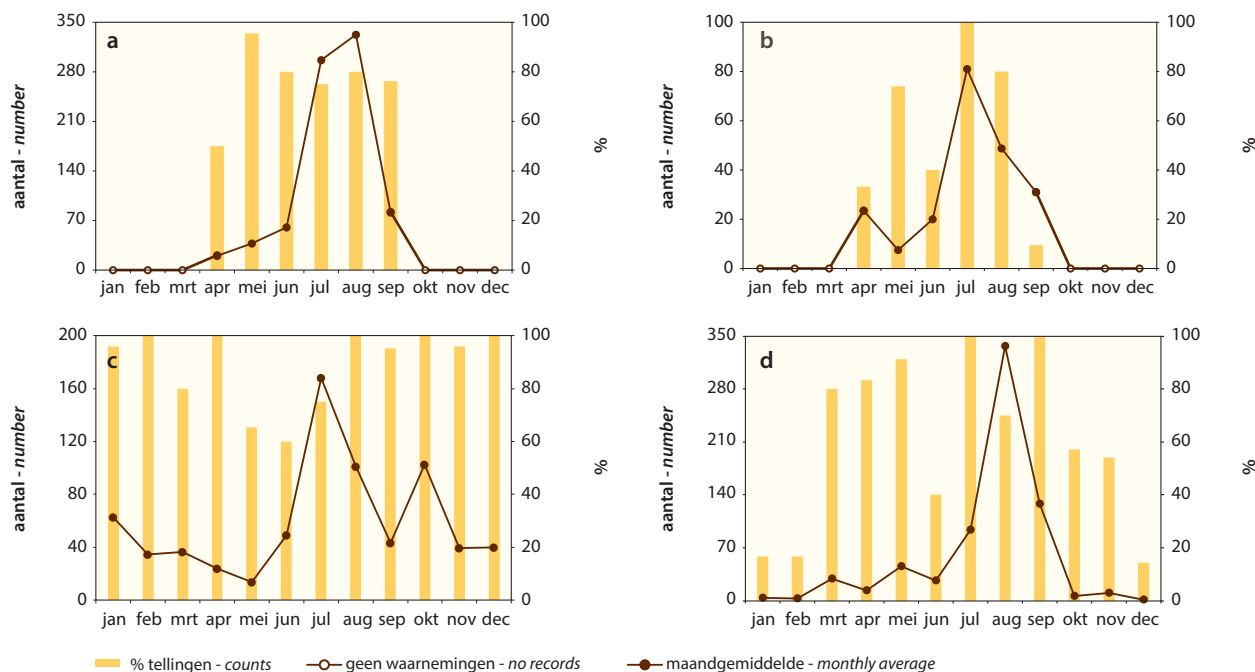
Het aantalsverloop en de aanwezigheid van verschillende vogelsoorten veranderde in de loop van het jaar. Dit kon zelfs bij nauwverwante soorten sterk verschillen. Dit illustreren we aan de hand van vier soorten: Visdief, Noordse Stern, Grote Mantelmeeuw *Larus maritimus* en Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus* waarbij de aantalsverandering per maand wordt

afgezet tegen het percentage van de tellingen waarbij de desbetreffende soort werd waargenomen (figuur 5).

Visdief en Noordse Stern werden op Simonszand waargenomen van april tot en met september. Bij de Visdief was de aanwezigheid tamelijk constant: van mei tot en met september ging het om 75 tot 95% van de tellingen. De aanwezigheid van de Noordse Stern kende een piek in mei (75%) en in juli en augustus (resp. 100% en 80% van de tellingen) in de andere maanden was de trefkans veel lager. De aantallen van de Noordse Stern kenden een bescheiden voorjaarspiekje en een duidelijke piek in de nazomer, terwijl de aantallen van de Visdief alleen piekten in juli en augustus (figuur 5a en 5b). Grote en Kleine Mantelmeeuw werden op Simonszand waargenomen in alle maanden van het jaar en kenden ook elke een soort eigen verloop van aantal en aanwezigheid (figuur 5c en 5d). Het is opvallend dat alle meeuwen en sterns – ook de andere soorten – een aantalspiek laten zien in juli en/of augustus. Blijkbaar was Simonszand na het broedseizoen een gunstige plek voor deze soortgroep.

Broedvogels

Voor broedvogels speelde Simonszand een bescheiden rol. Er werden weinig hyp-tellingen op Simonszand verricht in het broedseizoen. Het Meetnet Watervogels richtte zich immers op niet-broedvogels. Omdat er wel jaarlijks

Figuur 5. Seizoenspatroon in het voorkomen van (a) Visdief, (b) Noordse Stern, (c) Grote Mantelmeeuw en (d) Kleine Mantelmeeuw op Simonszand, in vergelijking met het voorkomen in de gehele Nederlandse Waddenzee gebaseerd op hyp-tellingen in het kader van integrale tellingen in de Waddenzee. Patterns in seasonal occurrence of Sanderling (a), Eurasian Oystercatcher (b), Red Knot (c) and Common Ringed Plover (d) on Simonszand, compared to the seasonal occurrence in the entire Dutch Wadden Sea based on high tide roost counts of the complete Dutch Wadden Sea survey.

Marten Schmitz

Enkele Kanoeten tussen overtijsende Bonte Strandlopers tijdens hoogwater op Simonszand, 14 juli 2007. *A few Red Knots among roosting Dunlins during high tide at Simonszand, 14 July 2007.*

een mei-telling was en er met wisselende intervallen ook later in het broedseizoen bezoeken aan het eiland werden gebracht, was er toch voldoende grond voor de constatering dat Simonszand vanwege de geomorfologische dynamiek slechts beperkte broedgelegenheid bood voor vogels. Bij springtij met storm uit westelijke richtingen liep de hele of vrijwel gehele zandplaat in de beschreven periode onder water, ook in de jaren waarin Simonszand op zijn grootst was. Vanaf 1996 werden nesten en nest-indicerend gedrag jaarlijks bijgehouden. Zes vogelsoorten hebben gebroed op Simonszand. Hiervan was de Scholekster de meest frequent voorkomende broedvogel, met broedpogingen in 15 broedseizoenen, en de Noordse Stern was de meest talrijke broedvogel met 35 broedpaar in 2004 (tabel 2). Vanwege het gering aantal bezoeken in het broedseizoen, is over het mogelijke succes van deze broedpogingen te weinig bekend om daar uitspraken over te doen.

DISCUSSIE

Het totaal aantal vogels op Simonszand hield ruwweg gelijke tred met de groei en daarna weer de krimp van Simonszand. Des te groter en robuuster de hvp was, des te meer vogels het herbergde. De resultaten van de hvp-tellingen laten het belang zien dat Simonszand had binnen de Nederlandse Waddenzee als rustgebied voor vogels. Tevens laten de telgegevens zien dat verschillende soorten verschillend gebruik maakten van Simonszand. Het was onderdeel van een netwerk van deelgebieden binnen de Waddenzee. Sinds 1996 werd in toenemende mate – waarvan in de laatste vijftien jaar standaard – na afloop van iedere telling met de gelijktijdig actieve vogeltellers op Schiermonnikoog afgestemd onder welk telgebied eventueel heen en weer groepen vliegende vogels zouden worden meegenomen. Verstoring en andere vormen van recreatiedruk werden op Simons-

Tabel 2. Broedvogels op Simonszand vanaf 1996. Weergegeven wordt het aantal jaren waarin een soort sinds 1996 als broedvogel is vastgesteld en het hoogste aantal broedparen in die periode. *Breeding birds on Simonszand since 1996. Shown are the number of years in which a species has been recorded as a breeding bird since 1996 and the highest number of breeding pairs in that period.*

soort <i>species</i>	aantal jaar vanaf 1996 <i>number of years since 1996</i>	hoogste aantal broedpaar <i>highest number of breeding pairs</i>
Scholekster <i>Haematopus ostralegus</i>	15	8 in 2014
Noordse Stern <i>Sterna paradisaea</i>	8	35 in 2004
Dwergstern <i>Sternula albifrons</i>	5	18 in 2006
Visdief <i>Sterna hirundo</i>	3	2 in 2001
Bontbekplevier <i>Charadrius hiaticula</i>	2	2 in 2007
Strandplevier <i>Anarhynchus alexandrinus</i>	1	1 in 2006

zand incidenteel kwantitatief gemonitord. Veel recordtellingen op Simonszand vielen samen met verstoring van hyp's op Schiermonnikoog. Dit geeft aan, hoe belangrijk het is dat in een gebied als de Waddenzee een netwerk met uitwijkmogelijkheden voor vogels blijft bestaan.

Het is een zeldzaamheid in zo'n druk bevolkte regio als West-Europa dat een belangrijk vogelgebied op natuurlijke wijze opkomt en weer verdwijnt, zonder directe menselijke oorzaak. Dat kan eigenlijk alleen in de Waddenzee en het verdwijnen van Simonszand is onderdeel van de natuurlijke dynamiek hiervan. Het komen en gaan van een eiland is niet nieuw, zeker niet op deze plek in de Waddenzee. Diezelfde dynamiek kan net als in voorbije eeuwen zomaar zorgen dat een nieuwe zandbank of zelfs eiland herrijst op de plaats waar Simonszand lag. Hoe realistisch dit scenario is, zal de tijd leren.

DANKWOORD

In totaal hebben 95 waarnemers bijgedragen aan de hyp-tellingen op Simonszand. Dat zijn er te veel om hier allemaal met naam te noemen. Maar zonder hun merendeels vrijwillige hulp en inspanning was dit overzicht onmogelijk geweest. Een speciaal woord van dank voor de bemanning van de Ms Noordster, de Ms Boschwad en de Ms Harder die de vogeltellers in vaak moeilijke omstandigheden vei-

lig heen en weer naar het moeilijk bereikbare Simonszand hebben gebracht. Alle teldata werden aangeleverd en voorberekt door Erik van Winden (Sovon). Namens de redactie van Limosa voorzagen Susanne Kühn en Romke Kleefstra een eerdere versie van commentaar.

LITERATUUR

- Bell M.C. 1995. UINDEX 4. A computer programme for estimating population index numbers by the Underhill-method. The Wildfowl & Wetlands Trust, Slimbridge.
- van der Boon V. & J. Louwe Kooijmans 2025. Avifauna van het verdwenen Simonszand. Sovon-rapport 2025/58. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Elias E. & J. Cleveringa 2021. Kombergingsrapport Lauwers en Groninger Wad. Deltares, Delft.
- Hornman M., F. Hustings, K. Koffijberg & O. Klaassen 2012. Handleiding Sovon Watervogel- en slaapplaatstellingen. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Kwant L. 2012. Simonszand: doorbraak een feit. 2012. Nieuwsarchief wadlopen, Wadgidsenweb.nl
- Soldaat L., E. van Winden, C. van Turnhout, C. Berrevoets, M. van Roomen & A. van Strien 2004. De berekening van indexen en trends bij het watervogelmeetnet. Sovon-rapport 2004/02. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.
- Spaans B., M. Brugge, A. Dekinga, H. Horn, L. van Kooten & T. Piersma 2009. Oost west, thuis best? Op welke schaal benutten individuele Kanoeten het Nederlandse Waddengebied? Limosa 82: 113-121.
- van der Velde L. 1995. Geologica Ultraiectina. Mineralogisch-geologisch instituut, Rijksuniversiteit Utrecht, Utrecht.

Vasco van der Boon, Professor Pullelaan 21, 3571JB Utrecht; vasco.van.der.boon@planet.nl

Jip Louwe Kooijmans, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Toernooiveld 1, 6525 ED Nijmegen; jip.louwekooijmans@sovon.nl

Simonszand: an important high-tide roost for birds in the Dutch Wadden Sea that disappeared in the sea

The uninhabited sandbank complex Simonszand was located between Schiermonnikoog and Rottumerplaat in the Dutch Wadden Sea. It served as an important high tide roost for migrating and wintering birds. Since 1963, 142 high tide roost counts have been carried out at Simonszand. The last count was in November 2022. The monitoring stopped because the sandbank had disappeared in the sea due to the natural dynamic of the Wadden Sea. Simonszand fulfilled the two quantitative Ramsar-criteria for an international important bird area. During 34 counts more than 20 000 birds stayed at the same time at Simonszand. More than 1% of the flyway

population of eight bird species repeatedly stayed at Simonszand: Eurasian Oystercatcher, Dunlin, Sanderling, Red Knot, Grey Plover, Eurasian Curlew, Bar-tailed Godwit and Common Shelduck.

The total number of individual birds on Simonszand roughly kept pace with the growth and then the shrinkage of the sandbank. The number of roosting bird species responded more slowly to the decrease in the sandbank's surface area. The seasonal occurrence of Red Knot and Common Ringed Plover on Simonszand deviated from their seasonal occurrence throughout the rest of the Dutch Wadden Sea.